

15

QVOD

DEO T. O. M.

CERTISSIMO GYMNASII TREMONTIENSIS

STATORI ATQVE CVSTODI

SACRV M SIT,

MAGNIFICVM

VRBIS NOSTRAE LIBERAE IMPERIALIS

SENATVM

SCHOLARCHAS INDVLGENTES,

NEC MINVS

MAXIME REVERENDOS DOCTISSIMOSQVE

SACRI ORDINIS VIROS

DE ECCLESIA TREMONIENSI OPTIME

MERITOS ET MERENTES,

VT ET

RELIGIOSOS REI SCHOLASTICAE TREMONIENSIS

PATRONOS ET FAVTORES,

VT TIRONES SVOS

IN MEMORIAM
ARCHIGYMNASII

ANNO clb lxxxxxiii PRIDIE BARTHOLOMAEI

FVN DATI DIEBVS XXIX ET XXX AVG. ANNO clb lccccxxiii

AD HOR. I. POST MERIDIEM

VERBA FACERE IVSSOS

AVRIVM BENEVOLENTIA DIGNENTVR,

DEMISSE ORAT

ET

BREVISSIMVM REI AB ELISAE O GESTAE

AD NOVAE SCHOLAE INITIA DAT

COMMENTARIVM

CHRISTOPH. GVILELMVS SCHOENBERG

PHILOLOG. S. PROF. ET TERT. CLASS. LECT.

TREMONIAE IMPRESSIT BAEDEKERVS,

21

Miraculum ELISAEI nouam scholam mo-
lientis 2 Reg. VI. 7. 1-8.

§. I.

um denum nobis DEO frui licet, quum per
fidem in CHRISTVM in gratiam ipsius re-
ducti fuerimus, in eaque ad exitum vitae
perseueremus. Quum autem huiusmodi
fides notitia rerum diuinarum ad salutem
sacris litteris reuelatarum carere nequeat,
quanta *scholarum* sit necessitas, et utilitas, vel lippis et ton-
soribus cognitum est atque exploratum.

§. II.

Alia quidem erat rerum humanarum facies, ante-
quam gentis nostrae stator infernalis genii impulsu a
DEO creatore suo defecisset. Quum enim non modo
ipse, si in officio mansisset, sed et omnes posterius per iusti-
tiam concreatam aeternae salutis compotes facti fuissent:
immo notitia DEI, rerumque diuinarum, qua intellectus
exsplendescbat, in seros propagata esset posteris, ecquis
disciplinae sanctiori aliisque litteris diu insudasset, aut quic-
quam temporis tribuisset?

§. III.

Quare, tametsi *origo* aliquid infamiae, vel ut lenius dicam, ignobilitatis scholis adferre videri poterat: *utilitas* tamen longe maxima, quod deceffit, compensat, quippe quod et reipublicae et ecclesiae salus inde redundat, atque purioris doctrinae aurora e tenebris eluctari visa in Gymnasiis primos subinde radios sparfit. Cui rei indicio est vel sola *ecclesia nostra Tremoniensis*, quae tempore bene longo ab HORSTIO Archidiacono Colonienſi, ſuffragiis PATRICIORVM maxime adiuto, communionem ſub una, ut vocant, retinendam eſſe, clamante retardata eſt, DEO tamen clementiſſime adiuuante, HERMANNO quidem HAMELMANNO Lemgovienſi, IACOBO SCHOEPPERŌ Paſtore Mariano, IOH. LAMBACHIO, IOHANNĒ BAROPIO et DETHMARO VVICKRADIO ſocietatem quaſi ineuntibus, anno clo 10 LXXII et laicis integram coenam porrexit.

§. IIII.

Verum enim vero quorſum ego dilabor? Praeripere ea velle videor, quae alumni noſtri pro virium modulo de voluntate ampliſſ. Magiſtratus hoc ipſo tempore ſunt dicturi. Ego quidem, quum pauca praefari his debeam, *rem non ſine miraculo ab ELISAEŌ geſtam*, 2 Reg. VI. v. 1 - 8. nempe prima ſcholae initia breuiſſimo commentario illuſtrabo,

§. V.

De origine quidem *ſcholarum propheticarum* quum nonnulla ſint praemittenda, Ebraeorum magiſtri, quae volunt, et credunt ipſi libenter, et alios ſentire ſperant cupiuntque. Quare, quum nec arca foederis, ad quam conmeabant ſacra facturi, nec templum in eccleſia patriarchali mon-

monstrari posset, id dederunt operam, ut, si non *ante diluuium*, tamen *actate Abrahami* scholas eiusmodi publicas inuenirent.

§. VI.

Qui scholas has publicas *dilunii actatem* antecessisse contendunt, ad verba Gen. III. 26. *אֲדָמָה לְקָרְוָהּ בְּשֵׁם יְהוָה* confugiant. At fallunt et falluntur. Quum enim *אֲדָמָה* modo *incipiendi*, modo *profanandi* notionem habeat: imo Ebrai *לְקָרְוָהּ* de nomine diuino vel *hominibus* vel *federibus* indi coepto exponant, (a) parum proficiunt. Quamquam enim summam scholae necessitatem, quod doctrina salutari ad vnum omnes impertiri debebant, faciles largimur: unum quemque tamen patremfamilias domi suae, quotquot familiae accensebantur, doctrina hae erudiuisse, certum est. Qua in sententia nos confirmat longior aetas patribus, quos tempora ea diluuium antegressa tulerunt, concessa, utpote, per quam factum est, ut rerum usu maxime valerent, et iuuentuti formandae maxime idonei essent.

§. VII.

Qui *ad actatem Abrahami* scholarum publicarum natales referunt, atque initia, non incommode huc verba Gen. XII. 5. 9. collato loco Gen. XIX. 19. item nomen feruorum Abrahami *חֲבִירִים* Gen. XIII. 14. arcessunt, rationem nominis hanc esse rati, quod domi ab Abrahamo vera religione imbuti essent. At quis *ex his scholis priuatis publicas* faceret? Quae quantumuis ita sint, non tamen est, quod quisquam *gratiae numinis*, per quam omnes et singuli ad ecclesiam veram inuitantur, metuat, quod pa-

(a) Vide sic Michlol Iophi ad Gen. III. v. 26. item Ababanel in Pentateuchum, qui de idololatriae initio haec verba exponit fol. 31. fac. I, col. 1.

tres sedem patriamque subinde DEI iussu mutabant, et hoc modo famam verae ecclesiae in circumiectas gentes disseminabant.

§. VIII.

Reliquum est, ut ad SAMVELIS tempora scholas has publicas transcribamus. Vide sis 1 Sam. X, 5. c. XIX, 19. Quo etiam loco haberi debent scholae, quae vel Eliam, vel Elisaeum auctorem erant nactae. In quibus si quis vitae monasticae incunabula sibi inuenisse visus est, nae iste ridiculus esset, et coniugatos coetui huic monastico admisceret. Vide 2 Reg. III, 1.

§. IX.

De studiis, quibus occupabant animum suum, qui in hanc disciplinam se dederant, ut pauca inspergamus, sanctioris potissimum disciplinae studio, et pia beneficiorum diuinorum meditatione, item musica omne tempus terebant, ut aduersus superstitionem paganam, per Ieroboamum et Isabelem ingrauescentem, animum obfirmarent.

§. X.

Ad rem propositam, nempe ad scholam nouam *ELISAEI* quo propius veniamus, causam quidem, cur nouam scholam meditentur discipuli *ELISAEI*, ostendit auctor diuinitus agitatus, nimirum, discipulorum numerum adeo accreuisse, ut schola, ad quam adhuc commeauerant, eos non amplius capere potuerit. Vide 1 Reg. VI. 7. 1. *Ebraei* quidem, pro ingenio suo causam accuratius reddaturi, scholam *ELISAEI* eo, quod Gehasi in condiscipulos suos nescio, quam petulantiam exercuisset, ad paucitatem redactam primum quidem fuisse: At, quum idem ille a magistro lepra afficeretur, et petulantiae et avaritiae poenas daret, ideoque e coetu prophetico proscriptus esset,

tan;

tantam iterum factam esse discipulorum accessionem, ut de noua officina ELISAEVS cogitare coeperit. Vt vero, quod sentio, dicam, sunt haec coniecturae, quae quum disertis scripturae litteris non nitantur, fidem non nisi dubiam nobis faciunt.

§. XI.

Habitationis quod si mentionem faciunt discipuli 2 Reg. VI. v. 1. non est, quod quisquam *de domicilio suae habitaculo* fabricando haec verba accipiat. Quum enim, *se coram ELISAEO* confidere velle, perhibeant, illi vero, qui in discipulorum sunt numero, *ad pedes magistrorum confidere* dicantur Act. XXII, 3. Luc. II, 46. hos non nisi de officina scholastica verba facere, certum est.

§. XII.

Singularis praeterea consensio discipulorum, nec minus obseruantia in magistrum, imitationis studio dignissima: quid? quod in ELISAEO *singularis in discipulos fides* vehementer laudatur, quod ligna caedere volunt ad nouam scholam aedificandam; At societate cum reliquis inita, neque praeceptore suo inuito. Neque committere possumus, quin, quum ELISAEVS discipulis suis administris vsus fuerit, nouam scholam conditurus, inde eos *artis fabrilis*, prout tum tempora erant, non omnino expertes fuisse inferamus. Ququam enim magistri, qui scholis huiusmodi praepoliti erant, ab opificio alio quocunque manum suam religiose satis abstinuisse existimantur, quod vel traditio *de decem otiosis* in synagoga necessariis satis confirmat, nam id nominis ab abstinentia et vacatione operis sortiti esse multis videntur synagogarum magistri: (a) de illis tamen,

(a) vide CAMP. VITRINGAE Synagagam yet, libr. II, Cap. I,

men, qui in discipulorum continebantur numero, aliud iudicium est faciendum. Quibus lucem non exiguam affundunt exempla prophetarum, vel agro colendo, vel pecori pascendo operam dantium, in quibus est AMOSVS vel PAVLVS in tabernaculis faciundis exercitatus, vel ipse *Elifac*. Confer Amos. I. 1. Act. XVIII, 3. 1 Reg. XIX, 19.

§. XIII.

Ad Iordanem arbores excidunt: nec tamen inde concludere nobis licet, eodem in loco officinam hanc novam fabricandam esse, prout *Ebraei* sibi falso persuadent, maiorem ibi copiam fieri spiritus prophetici, ea quidem de causa, quod ELIAS ex eo loco vivus in coelum abreptus esset, rati. (a)

§. XIII.

In opere quum essent, calamitas calamitatem auget. Quum enim dolabris huic rei inseruientibus carerent, ideoque alienae opis indigerent, benevolentiam quidem alienam experti erant: at non ita multo post asciam hanc ex ansa excussam in praeterlabentis Iordanis fluentia decidisse queruntur, sorte, quam cum prophetis reliquis communem nacti erant, minus lautiore vi.

§. XV.

Quamquam vero haud exiguo dolore et sollicitudine animus discipulorum afflictus erat: diuino tamen solatio recreabatur. ELISAEVS enim, monstrato loco, quorū ascia decidisset, deciso longurio, ferream hanc asciam deorsum lapsam emergere et natare fecit.

§. XVI.

Sunt, qui in hac re *nullum miraculum* inuenire volunt, e *Iudaeis* quidem R. Leui bon Gersom, ut ait Abarbanel

(a) Vide sic Dissertationem nostram de Salomone propheta §. III.

NOVAM SCHOLAM MOLIENTIS

bancl in comment. ad prophetas priores, Elifaeum hanc asciam longurio hoc acuminato in orificium iniecto, e profundo in lucem protraxisse.

§. XVII.

Verum enim vero, quum ea ipsa res, quae leges naturae excedit, in miraculorum numero habenda sit, quod ferrum, ceu corpus graue, pondere suo *non sursum*, sed *deorsum* fertur, prout ipse *Abarbancl* in *Commentario ad prophetas* priores fol. m. 275, numero miraculorum ELLSAEI ad duodeuiginti reducto, adnotauit, idem ille, quem diximus, miraculum veri nominis fecisse existimandus est, quod si ferrum natare iussit. Litteram enim צף הברזל futuro Hiphil ex צף, quod *natare* significat, deducto, quod si urgeamus, ferrum, *quod demersum vere fuerat*, sursum tendere et ad ripam Iordanis natando descendere iussit, non quidem per se relictus, sed praepotenti numinis vi adiutus. *Videfis DANZII interpretem* §. 62. n. I. Quis itidem ferrum harpagone e fundo fluminis reductum natare diceret? Quae enim volatilia nando ad ripam evadunt, nullo suffulta sunt adminiculo.

§. XVIII.

Eandem quidem numinis prouidentiam cum in Archigymnasio TREMONIENSI condendo, tum vero conferuando, ostendere in expedito esset. Qui enim secum aliquanto diligentius reputat, primos eiusdem auctores nihil minus intra animum suum cogitasse, quam, quod diuina prouidentia, quae omnia humana consilia superat, praedestinauerat, nimirum, ut aurora purioris doctrinae non ita multo post per ecclesiam Tremoniensem radios sparsuram adiuuaret, ex nexu causarum omnium ad DEVM, sapientissimum rerum humanarum arbitrum cognoscendum descendat, necesse est. Ne-

que est, quod quisquam, quae memoria maiorum nostrorum acciderunt, huc arcessat, prouidentiam hanc, per quam schola haec nostra vel a contagii, vel belli Germanici in tricesimum annum ducti periculo atque excidio defensa fuit, laudaturus. Quam diligenter DEVS benignissimus hac nostra aetate, qua schola inuidiae incendio conflagratura multis videbatur, saluti nostrae inuigilauerit, taciti quod si praetermitteremus, perpetua ingrati animi macula nobis inusta esset. At satis de his. Quicquid huius rei reliquum est, *alumniis tertii ordinis ornatissimis* et virtutis suae praeconio non indignis referuamus. Quare, quum ordo noster XVII. expleat auditores, die XXIX. Augusti octo in medium prodibunt, ordine seruato et concentu musico interposito. Initium quidem facit

EMMANVEL FRID. ENNICHMANN, Gemünda Iul.

de Gymnasii Tremonienfis origine diuina ;

IOH. MATTH. BILEFELD, Lüne Marc.

de Gymnasiorum utilitate et necessitate ;

HENR. GVILELM. SINDERN, Hoerda Marc.

de legitima Gymnasiorum ratione ;

IOH. GEORG. HENR. BEVRHAVS, Trem.

de cura Gymnasiorum priuicipi vel magistratui ciuili demandata ;

HENR. ANDR. NIES, Lüne Marc.

de principum, et magistratum studio, quo rem scholasticam prosecuti sunt ;

GOTTF. ADOLPH. GOES, Ründeradensis.

de retributibus olim in sacrum missaticum destinatis, postea vero in rem scholasticam recte conuersis ;

IOH. LEOPOLD. GOES, antedicti frater,

de insano maleuolorum in rem scholasticam odio ;

IOH. CASPAR. CAROL. WEVER, Wettera Marc.

de incremento et decremento Gymnasii Tremon. exponet.

Qui

* * * *

Qui vero die XXX. Augusti de eadem virtutis gloria cum decessoribus certabunt, sunt hi.

FRID. VORSTER, Arnheimio Batavus,
*providentiam diuinam in Gymnasio Trem. conseruando
conspiciam :*

HENR. ADOLPH. WISCOTT, Trem.
*LAMBACHIVM dignum fuisse, cui Senatus Trem. sum-
mam rei Gymnasticæ traderet :*

HENR. ZACH. KÜPFER, Trem.
*HERM. HAMELMANNVM Lemgov. de ecclesijs West-
phalicis, et in his de Tremonicusi optime meritum fuisse :*
IOH. HENR. KRAMPE, Trem. clauiger.

*Pontif. Roman. PAVLVM III. rei futuræ ignarum, fun-
dationem Gymnasii per bullam confirmasse :*

IOH. FRID. ZIMMERMANN, Hoerdenfis,
*IOHANNEM STVRMIVM Argentoratensem a LAM-
BACHIO recte in consilium adhibitum esse :*

BALTHASAR CASP. ZIMMERMANN, frater,
*ad mentem laudati STVRMII scholam Trem. confor-
matam fuisse :*

IOH. THEOD. MOELLER, Eichlenhoffio Marc.
*studium linguæ græcæ cum studio latinæ in stili cultu esse
coniungendum :*

IOH. CASP. EICHHÖFF, Schvvelma Marc.
*fundamenta historiæ uniuersalis mature esse iacienda, de-
monstrabit.*

THEOD. VOGT, Trem.
*actum hunc declamatorium ut claudat, et DEO T. O. M.
et auditoribus O. O. H. gratiam habebit, quod sacris
his saecularibus interesse voluerint.*

§. XIX.

Quod reliquum est, ad VOS, *Alumni dilectissimi*, deliciae meae, venio. Nolite iniquo ferre animo, quod vos ad vnum omnes de voluntate ampliff. Magistratus in arenam produxerim. Quum enim auditor studium excitet, et laudata virtus crescat, immo immensum calcar habeat: confidimus, idem hoc institutum vobis fore vsui. Nolite committere, ut, quum equum tardiolem, ut maiora conetur, inflammati videamus, quod si praecurforem nactus fuerit se alacriorem, ut eiusmodi bellua rationis experts vos vestro deiiciat loco. Linguas Diis ita consecratas esse HOMERVS tradit, (a) ut eas igni admouerint. RHODIGIVS antiquitatum diligentissimus id ea de causa factum fuisse arbitratur, ut sermone, non nisi in gloriam DEI utendum, aut linguam a naevis suis liberandam et repurgandam esse, constaret. Parui quidem nobis sunt fabulae. Quae vero Ies. VI. v. 6. de igne Spiritu sancti sacrae habent litterae, certo modo vobis dicta sunt. Quantum praeterea orator Graecorum disertissimus DEMOSTHENES operam dederit vitiis, per quae parum idoneus eloquentiae visus erat, pellendis, LIBANIVS commemorat (b) nimirum DEMOSTHENEM, quod mericulofus et quocunque casu percussus mentis suae impos erat, ad litus maris de-

(a) Odyss. Γ ΑΛ' ἄγε τάμντε μὲν γλώσσας. Paucis interiectis: Γλώσσας δ' ἐν πυρὶ βάλλον, ἀντάρμενοι δ' ἐπίλειπον.

(b) LIBANIVS in vita DEMOSTHENIS: καὶ γὰρ δειλὸς ἦν τὸ πρῶτον πρὸς τὰς τῷ δήμῳ θορύβους, καὶ ὑποκατάπλητος, ὥστε ἐνθὺς ἐξίστασθαι. Διὰ τῆτο δὲ φασιν αὐτὸν ἄνθρωπον ἐμυδαῖον τηρῆναι, καὶ κινεμένη σφοδρῶς τὴν θαλάσσαν παρὰ τὴν ἀνταλίδος βαλόντα λίαν, καὶ τῷ τῆς θαλάσσης ἤχῳ συνθίξασθαι φέρειν τὰς τῷ δήμῳ καταβέβας.

descendisse, verba facturum. Quibus rebus factum esse, ut strepitu hoc aquarum a re proposita non amplius abstractus fuerit, Quare, ut, metu omni misso, ea, qua par est, animi praesentia, et erga superiores reuerentia, verba faciatis, vos, *o dilectissimi filii*, in conspectum tantorum virorum produco.

§. XX.

Quod vero caput scriptionis est, ad VOS, PATRES PATRIAE CONSCRIPTI, MAGNIFICI CONSVLES, ILLVSTRIS et AMPLISSIME PROCONSVLES, CONSVLTISSIMI CAMERARII et SYNDICI, et SENATORES nobilissimi, quum haud vulgarem beneuolentiam, cum in Gymnasio nostro tuendo, tum vero in me, varias vices experto, recreando testatam feceritis, et concionem, quae ad diem lunae in aede MARIAE haberi, more a maioribus tradito, consuevit, mihi inopinanti decreueritis, tanta maiori cum fiducia adeo, spe hac fretus, fore, ut, quum vestra praesentia iuuentuti scholasticae calcar addere possitis, me et meos voti damnetis, et declamationibus tironum singulare decus concilietis.

§. XXI.

Neque praefagire possum, me repulsam esse laturum, quod si VOS VIRI MAXIME et PLVRIMUM REVERENDI sacri ordinis *ecclesiastici et scholastici*, COLLEGAE AESTVMATISSIMI et CONIUNCTISSIMI, ut tantillum temporis negotiis vestris suffurati, nostris tribuatis musis, obtestatus fuero. Rem scholasticam nemo, nisi male sanus, contemnit. Date itaque veniam mihi, non nisi aequa petenti.

§. XXII.

Quicquid praeterea reipubl. litterariae nostris continetur moenibus, quocunque dignitatis gradu eminet, sua sponte in officinam hanc nostram conuolabit. Caeteroquin eos, qui in Gymnasio locum tenent, *Auditores publici ornatissimi*, neque minus classium alumni, se, vel me tacente, pro ciuibus gerent, et officio, quo erga DEVM, tanti beneficii auctorem, deuincti sunt, satisfacturi, frequentes commeabunt. Nolite spem hanc fallere illius, qui consilio suis pater est, et quotquot in disciplinam suam se dederunt, tanto magis amat, quanto maiore oppressus est dolore, ex quo filio, quem natura dederat vnicum, DEO sic ferente, orbatus est.

ENIMETPON.

Lux reuoluta venit felici fidere, nostrae
 Quae fuit, ante duo saecula, prima scholae.
 Alta res ea sit, maneat quoque, mente reposita :
 Res ea perpetuo carmine digna fuit.
 Post quatuor decadas iam tertius annus abibat,
 Quum ter quinque modo saecula lapsa forent,
 Res ea quippe fuit coelesti numine gesta.
 Quis neget his nostris rebus inesse DEVM ?
 Pontificis fuit arbitrio namque aedificandae
 Conscriptis Patribus copia facta scholae.
 Annos post aliquot LUTHERI dogma secuta,
 Ut facerent eadem, ciuibus auctor erat.
 Quo minus in patria radios lux purior vrbe
 Spargeret, obiciunt hora diesque moram.
 Vrbs erat in partes discissa : sed auctior, aula
 Quae Romana sibi dixerat ante, tenet.
 HORSTIUS adiungit medium se litibus illis
 Vbius : hoc etenim credidit esse suum.
 TREMONIAE sibi restitui pars maxima coenam
 Flagitat, et specie poscit vtraque frui.
 HORSTIUS at, quod Pontificis manus abstulit ausu
 Insano, hoc plebem posse carere putat.
 Sunt, quibus e meliore luto praecordia Titan
 Finxerat, ablatam rem sibi reddat, agunt.
 At, quod perpetua quoque nobis laude ferendum,
 LAMBACHIVS veri dogmatis auctor erat.
 Cui primo fuerat res nostra scholastica curae,
 Coenae incorruptae primus et hospes erat.
 Quid ? quod HAMELMANNI, SCHOEPPERI, BARO-
 PILQUE,
 Dum stat Lemgouiam et patria, fama manet,

Omissis

Palladium veteres coelo cecidisse putabant :

Deteriore loco quis putet esse scholam ?

Fundamenta tuae, RESPUBLICA, iacta salutis

Sunt, dum LAMBACHII nobile floret opus.

In plausus effusa rues ecclesia nostra,

Gymnasium quod erat lucis origo tuae.

Quos tenet, ut fas est, amor arctus religionis

Purgatae, sancta iubila voce canant.

Musarum quoscunque trahit divina voluptas,

Barbariem exultent hinc procul isse rati.

Per duo saecula stetit, Pater optime, quod tua dextra

TREMONIAE fieri, et crescere iussit, opus,

In decus antiquum iuga nostra resurgere quaeso

Ante videbantur quae iacuisse, iube.

Et tuus, in coelis dum sidera flammea fulgent,

O SCHOLA, pars patriae magna, perennet honos.

P. P. Tremoniae, die XI Calen-
das Septembres Anno S. N.
1803

VA 1522811